

International Journal of Social Sciences

ISSN:2587-2591

DOI Number:<http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.15.16>

Volume 7/3

2023 p. 281-293

İLÂHİYAT FAKÜLTELERİNDE OKUTULAN HİTÂBET VE MESLEKİ UYGULAMA DERSİNİN DİN HİZMETLERİNE KATKISI BAĞLAMINDA BAŞARISINA İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME

AN EVALUATION OF THE SUCCESS OF THE ORATORY AND PROFESSIONAL PRACTICE COURSE TAUGHT IN THEOLOGY FACULTIES IN CONTEXT OF CONTRIBUTION TO RELIGIOUS SERVICES

Hacı Mustafa KİRİŞ*

ÖZ

Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi, ilahiyat fakültelerinde okutulmakta olan ve adeta fakültenin vitrini olarak kabul edilebilecek bir derstir. Zira bu ders kapsamında ele alınan teorik ve uygulama yönü bulunan konular, fakültenin en çok görünen yüzüdür. Usulüne uygun namaz kıldırma, müezzinlik yapma, hutbe okuma, vaaz etme, birtakım merasimlerde dua yapma gibi pek çok konu bu dersin kapsamına girmektedir. Mezun olduktan sonra hangi kurumda çalışacaklarına bakılmaksızın tüm ilahiyat öğrencileri için önemli bir işlev üstlenen Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi, fakülte müfredatında sadece bir yarıyıl okutulan 2 kredilik zorunlu bir derstir. Ancak gerek araştırmacının kendi tespitleri gerekse konuyla ilgili yapılan başka pek çok çalışma, bu dersten beklenen işlevin tam olarak gerçekleşmediğini dolayısıyla ortada bir problem olduğunu göstermektedir. Bu problemin nereden kaynaklandığını tespit ederek “mevcut şartlar içerisinde ilgili dersi nasıl daha fonksiyonel duruma getirebiliriz?” sorusu, araştırmanın temel çıkış noktasıdır. Yapılan araştırmalar, bu dersin kendisinden beklenen amaca tam olarak hizmet edememesini genellikle uygulama eksikliğine bağlamaktadırlar. Öğrenci sayısının oldukça fazla olduğu ilahiyat fakültelerinde söz konusu uygulama nasıl mümkün olacaktır? Bu, üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir sorudur. İşte bu sorulara cevap aramak amacıyla yapılan bu araştırma nitel bir çalışma olup, tarama modelinde gerçekleştirilmiştir. Veri toplama tekniği olarak ise bir belgesel tarama türü olan literatür taraması kullanılmıştır. Çalışmanın sonunda problemin çözümüne ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: *Din Eğitimi, İlahiyat Fakültesi, Hitabet, Mesleki Uygulama, Din Hizmetleri*

* Dr. Öğr. Üyesi, Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, E-mail: mustafakiris@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1731-7325, Sivas, Türkiye.

ABSTRACT

The Oratory and Professional Practice course is a course that is taught in the faculties of theology and can be considered as the showcase of the faculty. Because the theoretical and practical subjects covered in this course are the most visible face of the faculty. Many subjects such as performing prayers, performing the muezzin, reading the sermon, preaching, praying in certain ceremonies are within the scope of this course. The Oratory and Professional Practice course, which assumes an important function for all theology students regardless of which institution they will work in after graduation, is a 2-credit compulsory course taught only for one semester in the faculty curriculum. However, both the researcher's own determinations and many other studies on the subject show that the expected function from this course is not fully realized, so there is a problem. By determining the source of this problem, "How can we make the related course more functional in the current conditions?" This question is the starting point of the research. Researches generally attribute the failure of this course to fully serve the expected purpose, due to the lack of practice. How will this practice be possible in the faculty of theology, where the number of students is quite high? This is an important question to ponder. This research, which was conducted to seek answers to these questions, is a qualitative study and was carried out in the scanning model. As a data collection technique, literature review, which is a type of documentary review, was used. At the end of the study, suggestions were made regarding the solution of the problem.

Keywords: *Religious Education, Faculty of Theology, Oratory, Vocational Practice, Religious Services*

Giriş

İlahiyat fakülteleri ülkemizde örgün eğitim kapsamında yüksek din öğretimi sunan en üst düzeydeki kurumlardır. Bu fakültelerin amaçları, kuruluşundan bu yana üstlendikleri misyon ve dinî, toplumsal vb. açılardan icra ettikleri fonksiyonlarla ilgili elbette pek çok şey söylenebilir. Belki de bunlar içerisinde en çok göz önünde olanı, bu fakültelerden mezun olanlar tarafından din hizmetleri kapsamında yürütülen görevlerdir. Çünkü söz konusu görevleri ifa ederken ilahiyatçı ile toplum aracısız bir biçimde direkt olarak yüz yüze gelmektedir. Örneğin namaz kıldırırken, vaaz esnasında, hutbe îrat ederken, aşır okurken, dinî yönü bulunan pek çok merasimi ifa ederken ya da dua yaparken insanlar, din görevlisinin hemen yanı başındadır. Din görevlisi, vazifesini yerine getirirken toplumun içinde, adeta onlarla kaynaşıp bütünleşmiş bir vaziyettedir.

“Din hizmetleri” kavramı her ne kadar öncelikle cami içerisinde gerçekleştirilen faaliyetleri akla getirirse de sadece bunlarla sınırlı değildir. Caminin içerisinde yapılan ibadetler, okunan ezanlar ve salâlar, îrat edilen hutbeler, yapılan vaazlar, düzenlenen Kur’an kursları, cami dersleri, Ramazan Ayı’na has birtakım faaliyetler, kandil programları vb. birçok faaliyet birer din hizmetidir. Bununla birlikte hastane, huzurevi, cezaevi gibi gerek maddi gerekse manevi bakım ve yardıma ihtiyaç duyan kişilerin buldukları ortamlarda yerine getirilen görevler, engellilere yönelik çalışmalar, sosyal ve kültürel içerikli faaliyetler de kuşkusuz birer din hizmetidir (Kiriş, 2018, ss.

45-50). Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) bu tür hizmetleri genel olarak vaizler, imam hatipler, Kur'an kursu öğreticileri ve müezzin kayyımlar vasıtasıyla yürütmektedir.

Din hizmetleri kavramının oldukça geniş kapsamlı olması, bu hizmetleri topluma sunacak olan din görevlisinin alanıyla ilgili yeterli bilgi ve beceriyle donanmış olmasını gerekli kılmaktadır. Din hizmetlerinin başarılı olması buna bağlıdır denilebilir. İlahiyat fakültelerinde, gerek cami içerisinde gerekse cami dışında gerçekleştirilecek din hizmetleri ile ilgili yetkinlikleri öğrencilere kazandırma işlevini üstlenen en bariz ders Hitabet ve Mesleki Uygulama dersidir. Araştırma kapsamında bu dersin söz konusu amaca hizmet edip etmediği yönünde bazı tespitlere ve bu bağlamda birtakım önerilere yer verilecektir. Dolayısıyla araştırmanın temel problemi "ilahiyat fakültelerinde okutulan Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi ile ilgili mevcut durum nedir ve bu mevcut durumun içerisinde kalıp devam etmek koşuluyla onu iyileştirmek için neler yapılabilir?" şeklinde ifade edilebilir. Herhangi bir müfredat değişikliği önermeksizin mevcut durum ve şartlar içerisinde devam etmek koşuluyla söz konusu dersi daha verimli ve amacına hizmet eder duruma getirebilmenin imkânlarını irdeleyerek bu konuda öneriler sunmayı hedeflemesi aynı zamanda araştırmanın özgün yönünü ifade etmektedir.

Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin ilahiyat fakültelerine bir ders olarak konulması ve bu kapsamda dersin tarihsel süreç içerisinde kaydettiği gelişmeleri konu edinen ya da araştırma içerisinde bu konuya da yer veren çalışmalar mevcuttur. Ancak bahsedilen dersin tarihçesi bu çalışmada kapsam dışında bırakılmıştır.

Yöntem

Bu araştırma nitel bir çalışma olup, tarama modelinde yapılmıştır. Veri toplama tekniği olarak ise bir belgesel tarama türü olan literatür taraması kullanılmıştır. Tarama modelleri geçmişte ya da bugün var olan bir durumu mevcut olduğu şekilde betimlemeyi amaçlayan, araştırma konusu olayların ya da nesnelerin kendi şartları içerisinde olduğu şekliyle tanımlanmaya çalışıldığı araştırma yaklaşımlarıdır (Karasar, 2014, s. 77). Mevcut kayıt ve belgeleri inceleyerek veri toplamayı ifade eden belgesel tarama, hemen her araştırmada kullanılabilmesi mümkün olan ve özgün araştırmaların yapılabilmesi için son derece uygun bir veri toplama tekniği olarak kabul edilmektedir (Şahin, 2020, s. 154). Bu kapsamda araştırma konusuyla ilişkili ansiklopedi, kitap, makale vb. çalışmalar, başta DİB'in web sayfası olmak üzere internet kaynakları ve ilgili mevzuat taranmıştır. DİB bünyesindeki din hizmetleri alanı tanıtılarak ilahiyat fakültelerinde zorunlu bir ders olarak okutulmakta olan Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin mevcut durumu olduğu şekliyle tespit edilmiş ve bu dersle ilgili yaşanan sorunlara yönelik birtakım öneriler getirilmiştir.

Din Hizmetleri İle İlahiyat Arasındaki Zorunlu İlişki

DİB bünyesinde gerçekleştirilen din hizmetleri faaliyetlerini yürütmekle görevli olan birim, Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü (DHGM)'dür. DİB'in görev kapsamını en açık şekilde ifade eden, 1965 yılında kabul edilen 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'un ilk maddesinde Başkanlığın kuruluş amacı, "İslam Dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere; Başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur" (Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, 1965) şeklinde ifade edilmiştir. Kanunun birinci maddesinde yer alan bu ibareden anlaşılmaktadır ki, DİB'in kuruluş gerekçesi din hizmetlerini yürütmektir. Nitekim din hizmetlerinin yürütülmesinin DİB'in asli görevi olduğu, bizzat Başkanlık tarafından da ifade edilmektedir (Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2018).

DİB, İslam Dinine mensup hiç kimse arasında ayırım yapmadan kadın erkek, çocuk yetişkin toplumun bütün kesimlerine ve dezavantajlı gruplara din hizmetlerini ulaştırmayı en temel görevi olarak kabul etmektedir. Başkanlık bu görevini hutbeler, vaazlar, dini sohbetler gibi cami eksenli araçları kullanarak gerçekleştirdiği gibi basılı ve görsel medya organları, seminerler, konferanslar, paneller ve sempozyumlar vasıtasıyla da sosyal ve kültürel içerikli din hizmetlerini yerine getirmeye çalışmaktadır. DHGM, cezaevlerinden hastanelere, çocuk evlerinden kadın konuklerine, Kredi Yurtlar Kurumu'ndan (KYK) gençlik merkezlerine varıncaya kadar farklı kesimlere din hizmeti vermesinin yanı sıra manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sunmayı da görev kapsamı içerisinde görmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi, 2017).

Hâlihazırda Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde altı daire başkanlığı bulunmaktadır. Bunlar İrşat Hizmetleri Daire Başkanlığı, Cami Hizmetleri Daire Başkanlığı, Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanlığı, Sosyal ve Kültürel İçerikli Din Hizmetleri Daire Başkanlığı, Göç ve Manevi Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı ve Zekât Hizmetleri Daire Başkanlığı'dır (Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2018). Zikredilen daire başkanlıklarının sadece isimleri bile din hizmetlerinin ne kadar geniş bir kapsama yayılmış olduğu noktasında bir fikir vermektedir. Üstelik bu alanların her birinin, diğerlerinden farklı bilgi, beceri ve yeterlilik gerektirdiği açıktır. DİB'in 2020 yılında ülke genelinde gerçekleştirilen din hizmetlerini tüm ayrıntılarıyla içeren ve "Din Hizmetleri Raporu 2020" başlığını taşıyan çalışmasına bakıldığında DHGM'nin alt birimleri olan ve yukarıda isimleri zikredilen daire başkanlıklarının, toplumun hiçbir kesimini dışarıda bırakmaksızın çok geniş bir perspektifte din hizmetlerini yürütmeye çalıştığı anlaşılmaktadır (Din Hizmetleri Raporu, 2020). Ancak hemen belirtmelidir ki, DİB Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki 633 sayılı kanunun birinci maddesinde belirtilen "toplumu din konusunda aydınlatma" görevi ağırlıklı olarak "irşat hizmetleri" vasıtasıyla yürütülmektedir (Din Hizmetleri Stratejisi, s. 10)

Bugün artık çok geniş bir alana yayılmış bulunan ve ilgili alanlarda önemli bilgi ve becerilere sahip olmayı gerekli kılan din hizmetleri, büyük oranda ilahiyat fakültesi mezunları tarafından yürütülmektedir. Nitekim kuruluşundan itibaren bu fakülteler öğretmen yetiştirmek suretiyle örgün eğitime katkı sağladıkları gibi DİB bünyesinde din hizmetlerini yürüten mezunlarıyla da yaygın eğitime katkıda bulunmaktadırlar (Aşıkoğlu, 2005, s. 4).

2022 yılı istatistiklerine bakıldığında DİB'in toplam personel sayısının 141.218 olup bunun 97.318'inin lisans ve önlisans olmak üzere dini yükseköğrenim mezunu olduğu görülmektedir (Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2023). Bu veriye göre toplam personelin % 69 gibi büyük bir oranı ilahiyat fakültelerinde eğitim görmüştür. Bu sayıya halen fakültelerde eğitim görmekte olan DİB personeli de eklenecek olursa oran daha da artacaktır. İki kurum arasındaki doğal/zorunlu ilişkiyi gözler önüne sermesi bakımından bu veri oldukça önemlidir.

Netice olarak mademki DİB bünyesindeki din hizmetleri, büyük bir oranda ilahiyat mezunları tarafından yürütülmektedir, o halde elbette ilahiyat fakülteleri bu durumu görmezden gelemez. Ancak ilahiyat fakülteleri sadece DİB'de istihdam edilecek personele eğitim vermemekte, başta Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) olmak üzere farklı kurum ve kuruluşlarda görev yapacak elemanları da yetiştirmektedir. Bu nedenle fakültede öğrenim gören öğrencilerin tamamlamaları gereken bir kredi sayısı ve almaları gereken zorunlu dersler vardır. Bu derslerin her birinin programa konulma gerekçesi bulunmakta ve her biri belirli bir amaca hizmet etmektedir. Dolayısıyla fakülte programında yer alan derslerden hiçbiri önemsiz ya da diğerlerinden daha az önemli değildir. Bu durumda ilahiyat programından bazı dersleri çıkartmak ya da kredi sayılarını azaltmak suretiyle programa din hizmetlerine yönelik yeni dersler ekleme gibi bir ihtimal, en azından şimdilik söz konusu değildir.

İlahiyat fakültelerinde öteden beri yaşanan en önemli tartışmalardan birisi istihdam alanlarına göre ihtisaslaşma ve nitelikli insan yetiştirme (Turan, 2017, s. 71). Fakülte eğitiminde, istihdam alanları dikkate alınarak öğretim programının yeniden yapılandırılmasını teklif eden önerilerin yanında öğrencilerin ilk birkaç yıl ortak dersleri aldıktan sonra istihdam alanlarına göre sonraki yıllarda branşlaşmalarını öneren esnek program teklifleri ya da istihdam alanlarına göre branşlaşmanın yanında çift anadal ve yandal vasıtasıyla diğer programlarda bulunan derslerin de alınmasını mümkün kılacak program önerileri mevcuttur. Ayrıca öğrencilerin ilgi duydukları ya da ileride çalışmayı düşündükleri alanlarla ilgili yeterliklerin, seçmeli dersler vasıtasıyla kazandırılmasının uygun olacağına dair görüşler de bulunmaktadır (Aşıkoğlu, 2016; Kiriş, 2018; Özdemir, 2019a). Kuşkusuz bu önerilerin her biri kendi mantıksal tutarlılığı çerçevesinde değerlidir. Ancak ilahiyat programıyla ilgili geniş kapsamlı değişikliklerin ya da bugünün şartlarını dikkate alacak yeni bir yapılanmanın yakın zamanda mümkün olamayacağı düşünülmektedir. Zira bu konuda gerek akademiden gerekse diğer paydaşlardan onlarca yıldan beri birçok eleştiri ve öneri

gelmesine, yaşanan sıkıntılarla ilgili kitap, makale, tez vs. pek çok yazı kaleme alınmasına ve çeşitli medya araçları vasıtasıyla konu birçok kez dillendirilmiş olmasına rağmen maalesef ciddi anlamda bir iyileştirme kaydedilememiştir. Bundan dolayı geniş kapsamlı bir yapılanmadan ziyade “mevcut durum nedir ve bu mevcut durumun içerisinde kalıp devam etmek koşuluyla onu iyileştirmek için neler yapılabilir?” sorusu, bizi daha ziyade ilgilendiren sorudur. Bu nedenle araştırmamızın temel problemi “ilahiyat fakültelerinde okutulan Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi ile ilgili mevcut durum nedir ve bu mevcut durumun içerisinde kalıp devam etmek koşuluyla onu iyileştirmek için neler yapılabilir?” şeklinde ifade edilmiştir.

İlahiyat Fakültelerinde Bir Ders Olarak Hitabet ve Mesleki Uygulama

Mevcut Durum

En genel anlamıyla hitabet, güzel söz söyleme sanatıdır (Kaya, 1998, s. 156). Din hizmetlerinde mesleki başarıyı artıran en önemli unsurlardan birisi hitabettir (Yılmaz, 2016, s. 9). Dini hitabetin farklı formları olsa da hepsinin ortak yönü, bir insan topluluğu karşısında icra edilmesidir. Topluluk karşısında konuşmak ise ilgili konuda bilgi ve becerinin yanı sıra kendine güvenme ve yeterlilik duygusunu da gerekli kılan kombine bir beceri alanıdır (Uçar & Bozkurt, 2021, s. 1113). Bu nedenle ilahiyat fakültesi mezunlarının bilgi ve becerinin yanında kendine güven ve yeterlilik duygusunu da kazanmış olmaları, hitabetin sağlıklı yürütülmesi bakımından önemlidir.

Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi, hâlihazırda ilahiyat fakültelerinde VII. yarıyılıda okutulmakta olan zorunlu dersler arasında yer almaktadır. Bu dersin farklı ilahiyat fakültelerinde ufak birtakım değişikliklerle okutulması söz konusu olmakla birlikte (Kocaman, 2019, s. 2540) fakülte programlarında genellikle haftada 2 kredilik teorik bir ders şeklinde yer aldığı görülmektedir.

Ders içeriğine bakıldığında bir yarıyılık süre zarfında işlenen konular şöyle sıralanabilir:

Alanın temel kavramları, dini hitabet çeşitleri, sesli ve görsel medyada dini konuşmalar, açılış, karşılama-uğurlama, anma ve veda konuşmaları, din görevliliğinin önemi, din görevlisinde bulunması gereken özellikler, dini gün ve merasimlerde yapılacak konuşmalar, dini hitabet örnekleri (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Bologna Bilgi Paketi).

Yaşanan Sorunlar

Öğrencilerin fakültede öğretmenlik meslek bilgisi kapsamındaki derslerde almış oldukları bilgileri yerinde tecrübe etmeleri amacıyla gerçekleştirilen öğretmenlik uygulaması gibi bir uygulama, özelde Hitabet ve Mesleki Uygulama için söz konusu

olmadığı gibi genel olarak ilahiyat alan bilgisi kazandırmaya yönelik dersler için de söz konusu değildir. Oysa fakülte mezunlarının sadece bir bölümü öğretmen olarak MEB bünyesinde görev yapabilmektedir. Öğretmenlik uygulaması öğrencilerin mesleğe başlamadan önce tecrübe kazanmaları bakımından elbette son derece yararlı bir uygulamadır. Bununla birlikte fakültede ilahiyat alan bilgisi kazandırma fonksiyonunu yerine getiren dersler için benzer bir uygulama söz konusu değildir. Aynı şekilde mezunlarının azımsanmayacak oranda bir bölümü DİB bünyesinde din hizmetleri sınıfında vaiz, imam-hatip, Kur'an kursu öğreticisi ve müezzin kayyım olarak istihdam edilen ilahiyat fakültelerinde din hizmetlerine yönelik bir uygulamadan söz etmek de mümkün değildir.

Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi ile ilgili fakülteler arasında bir birliktelik söz konusu değildir. Dersin fakültede okutulma biçimi çoğu zaman hitabetin anlamı, önemi, çeşitleri, dini hitabet türleri gibi konuların teorik olarak aktarılması ve zaman yeterli olursa dini ve kültürel içerikli merasimlerde okunması mutlak olan bazı duaların yüzeysel olarak dinlenmesi şeklindedir. "Yüzeysel olarak" denilmesinin nedeni, öğrenci sayısının çokluğu ve Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin sadece tek dönemlik ve 2 kredilik bir ders olduğu için zamanın kısıtlı olmasıdır. Öğretim elemanının, öğrencilerin bütün hatalı okuyuşlarıyla ilgili dönüt verebilmesi ve düzeltilip düzeltilmediğini kontrol etmek için tekrar dinlemesi çoğu kez mümkün olamamaktadır. İlahiyat fakültelerinde okuyan öğrenci sayılarındaki dengesiz ve kontrolsüz artışlar genel olarak bütün dersler için eğitim ve öğretimin kalitesini olumsuz yönde etkilemekte (Köylü, 2013, ss. 23-26), Hitabet ve Mesleki Uygulama gibi pratik yönü bulunan bir ders de bu olumsuz durumdan payına düşeni fazlasıyla almaktadır.

Kimi fakültelerde ilgili dersi okutan öğretim elemanının bireysel gayretleriyle uygulama kapsamında değerlendirilebilecek birtakım faaliyetler yapıldığı söylenebilirse de bunun, bütün fakülteler için genellenmesi mümkün değildir. Ayrıca sadece din hizmetleri alanında görev yapacak mezunlar için değil, aslında hangi kurumda görev yapacak olursa olsun bütün öğrenciler için hayati öneme sahip olan ve ilahiyat fakültelerinin "vitrini" olarak değerlendirilebilecek bu dersi, ilgili öğretim elemanının bireysel bazı uygulamalarıyla sınırlandırmak ve bu şekliyle yeterli saymak herhalde uygun değildir.

Öğrenci sayısının çok olması ve ders saatinin az olmasından dolayı kimi zaman fakülte öğrencilerinin Hitabet ve Mesleki Uygulama konusundaki yetkinliklerini artırabilmek amacıyla müftülüklerle işbirliği yapılması konusu gündeme gelmektedir. Böylelikle fakülte öğrencileri, müftülükler bünyesinde görev yapmakta olan din hizmetleri personeline (imam-hatip, Kur'an kursu öğreticisi, müezzin kayyım vb.) yönlendirilmek istenmektedir.

Diğer taraftan ilahiyat fakültelerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinde yapılan uygulamanın sadece cami görevi, vaaz ve hutbe ile sınırlı kaldığı, DİB'in yeni hizmet alanları olan cezaevleri, hastaneler, huzurevleri, çocuk evleri, öğrenci yurtları, okul öncesi din ve ahlak eğitimi, engelliler vs. alanlarla ilgili bir ders bulunmadığı ve bunlarla ilgili herhangi bir uygulama imkânı olmadığı yönünde eleştiriler zaman zaman gündeme gelse de (Özdemir, 2019a, s. 19) yukarıda belirtildiği gibi “toplumu din konusunda aydınlatma” göreviyle ilgili olarak ilk akla gelen, irşat hizmetleridir. İlahiyat fakültelerinde maalesef sosyal ve kültürel içerikli din hizmetleri ya da dezavantajlı gruplara yönelik din hizmetleri ile ilgili bir ders/ders içeriği bulunmaması bir yana, sadece bir dönem okutulan Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinde öğrencilere cami içerisinde gerçekleştirilen din hizmetleriyle ilgili ne kadar yeterlilik kazandırıldığı tartışmalıdır. Dolayısıyla bu araştırma kapsamında Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinden beklenen öncelikli fonksiyon, bu ders vasıtasıyla öğrencilere vaaz, hutbe, ezan, kamet, salâ, namaz kıldırma, aşır okuma ve dua yapma gibi cami eksenli din hizmetleriyle ilgili yeterliliklerin kazandırılmasıdır.

Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin öğrencilerde nasıl bir karşılık bulduğuna gelince bu konuda yapılmış birçok araştırma mevcuttur. Bu araştırmalardan birkaçının ulaştığı sonuçlara bakmak, konunun en temel paydaşlarından birisi olan ilahiyat fakültesi öğrencilerinin meseleye bakış açısını yansıtmaya bakımından önemlidir.

İlahiyat fakültesi öğrencileri özelinde yapılan bir çalışmada öğrencilerin, dini konu ve kavramları bilme vb. teorik konularda fakülteedeki eğitimi yeterli bulurken, (cemaat önünde) Kur'an okuma, ibadetleri yönetme, hutbe-vaaz hazırlama gibi uygulamaya dönük alanlarda düşüncelerinin olumsuz doğru evrildiği sonucuna ulaşılmıştır (Furat, 2012, s. 107). İlahiyat eğitimiyle ilgili öğrenci görüşlerine başvuru bir başka çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Söz konusu araştırmaya göre öğrenciler, fakültede teorik bilgilerin öğretildiği fakat uygulamaya yer verilmediği için bu bilgilerin nerede kullanılacağına bilinmediği, ezberlenen bilgilerin ise kısa sürede unutulduğu yönünde görüş beyan etmişlerdir (Özdemir, 2019b, s. 24).

İlahiyat öğrencilerinin vaaz ve vaizlik konularına bakışını konu edinen bir diğer araştırmaya göre “vaaz edecek kadar bilgi birikimine sahip olmanız için gerekli olan dersleri gördüğünüzü düşünüyor musunuz?” sorusuna öğrencilerin % 22,3'ü “evet” cevabı verirken, “vaaz ve vaizlik konusunda aldığınız beceri/formasyon eğitimi yeterli midir?” sorusuna öğrencilerin % 10,9'u “evet” cevabı vermiştir. Aynı araştırmaya göre “kendinizi vaizliğe hazır hissediyor musunuz?” sorusuna “evet” cevabı verenlerin oranı ise sadece % 12'dir (Ege, 2013, ss. 140-143).

İlahiyat son sınıf öğrencilerinin din hizmetlerine ilişkin yeterlik algılarını tespit etmek amacıyla yapılan bir başka araştırmada, ezan, kamet, salâ gibi rutin müezzinlik uygulamalarını usulüne göre yerine getirme konusunda katılımcıların % 42,9 gibi düşük bir oranının kendilerini yeterli gördüğü, cenaze ile ilgili işlemleri usulüne uygun

yapabilme konusunda ise öğrencilerin % 44,1'inin kendilerini yeterli hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır (Kiriş, 2018, ss. 226-228).

İlahiyat son sınıf öğrencileriyle yapılan diğer bir çalışmada ise “din görevliliğini yerine getirebilecek düzeyde eğitim alıp almadıkları” konusunda öğrencilerin yarısının olumlu görüş beyan ederken diğer yarısının olumsuz görüş belirterek özellikle uygulama konusundaki sınırlılığa dikkat çektikleri ifade edilmiştir. Aynı çalışmada uygulama eksikliğinden dolayı öğrencilerde önemli oranda özgüven eksikliği bulunduğu bilgisine de yer verilmiştir (Demir, 2019, ss. 112-113).

İlahiyat fakültesi öğrencilerinin dini hitabet öz yeterlik algılarını tespit etmek amacıyla yapılan başka bir çalışmada ise öğrencilerin söz konusu algılarının düşük düzeyde olduğu, duyuşsal tutumları içeren kaygı ve çekingenlik gibi psikolojik engeller nedeniyle toplum önünde konuşmaktan kaçındıkları sonucuna ulaşılmıştır (Uçar & Bozkurt, 2021, ss. 1118-1120).

Sonuç ve Öneriler

Yapılan çalışmalarda ulaşılan sonuçlara bakıldığında Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin başarısı konusunda bir sorun olduğu kesindir. Çünkü çalışmaları, öğrencilerin gerek cami içi din hizmetlerini yerine getirme noktasında gerekse hitabet öz yeterliği konusunda ciddi oranda kendilerini yetersiz hissettiklerini ortaya koymaktadır. Bu sonuçlardan hareketle Dini Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin, ilahiyat fakültesi öğrencilerine din hizmetleri bağlamında katkısının son derece kısıtlı olduğu söylenebilir. Araştırmacılar, öğrencilerin din hizmetleri ve hitabet alanında kendilerini yetersiz hissetmelerini çoğunlukla uygulama eksikliğine bağlamaktadırlar. Zaten uygulama eksikliği, neredeyse herkes tarafından dile getirilen ve belki de ilk sırada yer alan gerekçedir. Kuşkusuz bu ders için uygulama son derece önemlidir. Ancak öğrenci yoğunluğunun bu kadar fazla, ders süresinin bu kadar kısıtlı olduğu bir derste bu uygulamanın ne şekilde mümkün olabileceği sorusu üzerinde düşünülmalıdır.

İlahiyat lisans programlarında din hizmetleri ve hitabet alanlarıyla ilişkili birtakım seçmeli derslerin yer aldığı söylenebilirse de genellikle bunlar sadece bir isim olarak programda bulunmanın ötesine geçememektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi dersi okutan öğretim elemanlarının zaman zaman uygulamaya dönük birtakım bireysel tasarruflarda bulunmaları da genel bir çözümü içermemektedir.

Zaman zaman gündeme gelen, DİB ve il müftülükleriyle yapılacak mutabakat kapsamında din hizmetleri ve hitabet konusunda yeterli duruma gelebilmeleri amacıyla ilahiyat fakültesi öğrencilerinin, hiçbir ayırım yapılmaksızın DİB personeline havale edilmesi çok mantıklı görünmemektedir. Zira günümüz çalışma koşulları doğrultusunda pek çok kurum, personelinin sergilediği performansı ve üst makamlara sundukları etkinlik raporlarını önemli gördükleri için müftülükler bünyesinde görev

yapan din hizmetleri personelinin zaten kendilerine yetecek işleri ve meşguliyetleri bulunmaktadır. Başka bir açıdan bakıldığında fakülte öğrencilerini müftülük bünyesindeki din hizmetleri personeline yönlendirmek, ilahiyat fakültesi için bir itibar kaybı anlamı da taşıyabilir. Üstelik bu, usul bakımından da uygun görünmemektedir. Çünkü söz konusu DİB personeli eğitim, öğretim ve yöntem yeterliklerine sahip olmayabilir. Zira her bilenin aynı zamanda öğretebileceğini söylemek doğru değildir. Ayrıca DİB personeli içerisinde yer alan ve ilahiyat lisans eğitiminden daha alt düzeyde bulunan personelin, kendilerinden daha üst tahsil düzeyinde bulunan ilahiyat fakültesi öğrencilerine rehberlik yapması, genel bir kaide olarak söylenemese de, usulen uygun olmayabilir. Bununla birlikte elbette DİB personeli içerisinde bulunan ve hitabet konusunda veya din hizmetleri alanıyla ilgili başka birtakım konularda temayüz etmiş, aynı zamanda öğreticilik formasyonuna da sahip olan kimselerden - tahsil düzeyi ne olursa olsun - mümkün olduğunca istifade edilmelidir. Burada eleştirilen, iletişim ve yöntem becerilerine sahip olup olmadığına bakılmaksızın herkesin bu işi yapabileceğine ilişkin kanaattir.

Yukarıdaki tespitler ışığında Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin daha işlevsel duruma getirilebilmesi için aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

- İlahiyat mezunlarının görünen yüzü olarak değerlendirilebilecek bu derse özel bir önem verilmeli ve dersin amacına hizmet eder duruma getirilmesi için çalışılmalıdır.
- Dersin VII. yarıyılıda okutulması oldukça geç bir dönemdir. Bunun 3. sınıfın birinci ya da ikinci yarıyılına alınması, dersle ilgili uygulamaların gerçekleştirilebilme imkânı açısından daha uygundur. Çünkü 4. sınıfta öğrencilerin öğretmenlik uygulaması ve Kamu Personeli Seçme Sınavı'na (KPSS) hazırlanmak gibi başka birtakım meşguliyetleri bulunmakta ve bunlar öğrencileri yeterince meşgul etmektedir.
- Hitabet ve Mesleki Uygulama dersini, din hizmetleri ya da hitabetle ilgili bir becerisi ve tecrübesi olup olmadığına bakılmaksızın ortalama bir ilahiyat hocasının kolaylıkla okutabileceği yönündeki yanlış ama yaygın yaklaşımdan bir an önce vazgeçilmelidir.
- Dersi okutacak öğretim elemanları özenle seçilip belirlenmelidir. Bu dersi okutacak öğretim elemanlarının taşınması gereken kriterler ayrıntılı bir şekilde tespit edilmeli ve bu dersi belirlenen kriterlere uygun olanlar okutulmalıdır.
- Hitabet ve Mesleki Uygulama kapsamında yapılması gereken uygulamaları ilk olarak öğretim elemanının bizzat kendisi yapmalı daha sonra öğrencilere yaptırmalıdır. Aksi takdirde hutbe, vaaz, müezzinlik, namaz kıldırma, dua yapma vb. pratik yönü ağır basan uygulamaları sadece teorik olarak anlatıp öğrencilerden başarıyla yapmalarını beklemek biraz fazla iyimserlik olacaktır.
- Dersin kredi sayısını artırmak ya da öğrenci yoğunluğunu azaltmak, uygulanmakta olan lisans programı dâhilinde en azından şimdilik mümkün görünmediğine göre bu dersi okutacak öğretim elemanı sayısı artırılmalı ve çeşitlendirilmelidir. Bu, daha mümkün görünmektedir. Bu bağlamda ilgili ders kapsamında örneğin teorik bilgiler için, hutbe ve vaaz için, namaz kıldırma ve

müezzinlik uygulaması için, merasimlerde okunan dualar için, sosyal hizmet alanları ve manevi bakım hizmetleri için ayrı ayrı öğretim elemanları görevlendirilebilir.

- Bir öğretim elemanının dönem boyu ilgileneceği öğrenci sayısı en fazla 30 ile sınırlandırılmalıdır.
- Öğrencileri genel anlamda hiçbir dersle ilgili, özel olarak da Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi kapsamında daha yeterli duruma gelmeleri amacıyla başka kurum veya kuruluşlara yönlendirmekten/havale etmekten vazgeçilmeli, fakülte bunu kendi içinde halletmenin yollarını aramalıdır.
- Uygulama camilerinde gerçekten uygulama yapılmalıdır. Bu camilerin temel işlevi, uygulama olmalıdır.
- Öğretim elemanları bu ders kapsamında öğrencilerin öz yeterlik algılarını olumsuz yönde etkileyebilecek davranışlardan kaçınmalıdır. Güveni kırılan bir öğrenci, yapması istenen davranışı belki de ömür boyu bir daha yapamayacaktır.
- Bu ders kapsamında yapılması beklenen uygulamaları öğrencilerin her birinin aynı başarı düzeyinde yerine getirmesi beklenmemeli, bireysel farklılıklar dikkate alınmalıdır.

Kaynakça

- Aşıkoğlu, N. Y. (2005). İlahiyat Fakültelerinin Eğitim Öğretime Katkıları ve Kaliteye Yolculuk. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(1), 1-10.
- Aşıkoğlu, N. Y. (2016). Yüksek Öğretimde Din Eğitim ve Öğretimi. İçinde R. Doğan & R. Ege (Ed.), *Din Eğitimi* (ss. 183-199). Grafiker Yayınları.
- Demir, Ö. (2019). İlahiyat Son Sınıf Öğrencilerinin Dini Hitabet Yeterlikleri DİB ve Din Görevlileri ve Din Hizmetleri ile İlgili Görüşleri. *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9, 79-115.
- Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2018, Nisan 16). *Tanıtım (tarihçe)*. T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı. <https://dinhizmetleri.diyanet.gov.tr/sayfa/53/tanitim> adresinden 5 Ağustos 2023 tarihinde alınmıştır.
- Din Hizmetleri Raporu 2020. T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü. <https://dinhizmetleri.diyanet.gov.tr/ResimKitapligi/2020%20Din%20Hizmetleri%20Raporu.pdf> adresinden 10 Ağustos 2023 tarihinde alınmıştır.
- Din Hizmetleri Stratejisi. T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü. <https://dinhizmetleri.diyanet.gov.tr/Icon/SagSlider/Din%20Hizmetleri%20Stratejisi.pdf> adresinden 10 Ağustos 2023 tarihinde alınmıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi (2017, Temmuz 31). <https://hukukmusavirligi.diyamet.gov.tr/Documents/G%C3%B6rev%20ve%20C3%87al%C4%B1%C5%9Fma%20Y%C3%B6nergesi.pdf> adresinden 8 Ağustos 2023 tarihinde alınmıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun (1965). T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı Hukuk Müşavirliği. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.633.pdf> adresinden 5 Ağustos 2023 tarihinde alınmıştır.

Ege, R. (2013). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Vaaz ve Vaizlik Konularına Bakışları: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 54(2), 129-158.

Furat, A. Z. (2012). Nitelikli Din Görevlisi Yetiştirmede İlahiyat Fakültelerinde Sürdürülen Eğitim-Öğretim Faaliyetlerinin Yeterliliği: İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Konu Hakkındaki Düşünceleri. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 12(1), 83-110.

Karasar, N. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım.

Kaya, M. (1998). Hitabet. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 18, ss. 156-158). TDV Yayınları.

Kiriş, H. M. (2018). *İlahiyat Fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı Ekseninde Türkiye’de Din Eğitimi*. İlahiyat Yayınları.

Kocaman, K. (2019). Türkiye’de Din Hizmetleri Bağlamında Yüksek Din Öğretiminde Meslekî Uygulama. *Turkish Studies*, 14(4), 2525-2545.

Köylü, M. (2013). Türkiye’de Yüksek Din Öğretimi: Nicelik mi Nitelik mi? *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 35(35), 21-44.

Özdemir, S. (2019a). Diyanet Hizmetleri Açısından İlahiyat Fakültesi Program(lar)ı. *Din ve Bilim-Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 1-25.

Özdemir, S. (2019b). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İlahiyat Programı İle İlgili Görüşleri: Sdü İlahiyat Örneği. *Dergiabant*, 7(13), 1-33.

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Bologna Bilgi Paketi. <https://obs.cumhuriyet.edu.tr/oibs/bologna/index.aspx?lang=tr&curOp=showPac&curUnit=35&curSunit=201#> adresinden 11 Ağustos 2023 tarihinde alınmıştır.

Strateji Geliştirme Başkanlığı (2023, Haziran 5). *İstatistikler*. T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı.

<https://stratejigelistirme.diyamet.gov.tr/sayfa/57/istatistikler> adresinden 8 Ağustos 2023 tarihinde alınmıştır.

Şahin, Ç. (2020). Eğitim ve Bilimsel Araştırma. İçinde R. Y. Kıncal (Ed.), *Eğitim Bilimine Giriş* (ss. 137-156). Grafiker Yayınları.

Turan, İ. (2017). Türkiye’de İlahiyat Eğitimi: İstihdam Alanı-Program İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 37, 59-77.

Uçar, R., & Bozkurt, M. (2021). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Dini Hitabet Öz Yeterlik Algılarına Yönelik Bir Araştırma. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 21(2), 1109-1121.

Yılmaz, H. (2016). *Dini Hitabet*. Vizyon Matbaası.